

Konference

NÁRODNÍ A MEZINÁRODNÍ

Architektura a interiéry dvacátého století
v uměleckém a politickém kontextu

21. — 24. dubna 2010
Moravská galerie v Brně

Vydala Moravská galerie v Brně u příležitosti mezinárodní konference NÁRODNÍ A MEZINÁRODNÍ. Architektura a interiéry dvacátého století v uměleckém a politickém kontextu, pořádané ve dnech 21.–24. dubna 2010 v Brně.

Odborní garanti akce
RAINALD FRANZ, MARTINA STRAKOVÁ

Organizační garant
KATEŘINA TLACHOVÁ

Produkce
PAVLÍNA SLÁDKOVÁ, PETRA TRTÍLKOVÁ

Překlady
MILOŠ BARTOŇ, PAVLÍNA SLÁDKOVÁ, KATEŘINA TLACHOVÁ

Grafické řešení
METODA spol. s r.o.

Propagace
MARTINA VAŠKOVÁ

Konferenci uspořádala Moravská galerie v Brně ve spolupráci s ICOM-ICDAD (Mezinárodní rada muzeí – Komise pro užité umění a design) a ICOM-DEMIST (Mezinárodní rada muzeí – Komise pro muzea v historických domech). Za významnou podporu a spolupráci děkujeme Českému výboru ICOM.

Uspořádání konference umožnila finanční podpora z grantového programu EU Culture 2007–2013 v rámci projektu Architektura a interiérový design ve střední Evropě na počátku 20. století. Josef Hoffmann a Dušan Jurkovič. Jedná se o společný projekt Moravské galerie v Brně, MAK–Rakouského muzea užitého a současného umění ve Vídni, Slovenské národní galerie v Bratislavě a ICOM–ICDAD (Mezinárodní rada muzeí – Komise pro užité umění a design).

www.moravska-galerie.cz
www.icom-icdad.com
<http://demhist.icom.museum>

GŘ pro vzdělávání a kulturu
Program Kultura

FABRIZIO AGO

Rodinné domy a interiéry italského funkcionalismu (1928–1938)

Příspěvek se zaměří na tři italské domy mezinárodního významu. Prvním bude vila Malaparte (1931) na ostrově Capri od italského racionalistického architekta Adalberta Libery (1903–1963), o kterém se mluví jako o lodi uvízlé mezi skalami. Dále uslyšíte o vile Bianca (1937) v Sevesu severně od Milána od Giuseppe Terragniho (1904–1943), na níž jsou patrné prvky odkazující na Miesea a Le Corbusiera. Nakonec se přesuneme k vile Necchi Campiglio (1932–1935) v Miláně od Piera Portaluppiho (1888–1967), stavbě podstatně aristokratičtější a konzervativnější, nicméně mimořádně elegantní.

Fabrizio Ago, konzultant ve svobodném povolání, bývalý koordinátor italských kulturních projektů: muzejních (Káhira, Damašek, Aleppo, Bělehrad, Xi'an) a restauračních (Mostarský most, pevnost v Bam, axumské stély). Přednáší na univerzitách v Káhiře a Skopje. Autor mnoha článků o muzeích.

DANIELA U. BALL

Národní a mezinárodní aspekty ve švýcarské architektuře 20. století: Souznění vlastní kultuře demokratické společnosti.

První část: Vývoj směrem k národní švýcarské architektuře

Příspěvek krátce mapuje vývoj národní architektury v období od přijetí první Federální ústavy v roce 1848 po národní výstavu v roce 1914 v Bernu. Na příkladu venkovské osady „Dörfli“ se bude zabývat dalším rozvojem „švýcarské vesnice“, jak byla představena na Světové výstavě v Paříži v roce 1900. Vysvětlí, jak „švýcarský styl“ vycházející z konceptu nižší anglické šlechty nebo Schweizerstil v Postupimi prosadil švýcarskou horskou chatu jako typického představitele romantického pojetí ráje švýcarských Alp. V roce 1855 byl však založen Federální polytechnický institut (dnes Federální technický institut, ETH), který se v čele se svým ředitelem a učitelem Gottfriedem Semperem stal představitelem a nositelem myšlenek příznačných spíše pro nadnárodní architektonický styl. Reformní evropské hnutí kolem roku 1900 vedlo ke vzniku švýcarského stylu vil představovaného dvěma nejvlivnějšími architekty Carlem Moserem a Robertem Rittmeyerem. Od roku 1914 uplatňoval Svaz švýcarských architektů a švýcarský Werkbund spolu se sesterskou organizací francouzsky mluvící části Švýcarska l'Oeuvre moderní architektonické postupy, reflektující úspěchy německého Werkbundu.

Druhá část: Internacionalismus ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

Po roce 1920 se jednotný národní styl dělí na dva protichůdné směry reprezentované Werkbundem v německy mluvící části Švýcarska a hnutím l'Oeuvre ve frankofonní oblasti. Prvně jmenovaný směr

obhajuje funkcionalismus Bauhausu, pro l'Oeuvre je typický příklon k dekorativismu pařížského art deco. V letech 1924 až 1928 předkládají časopisy ABC, Das Werk a Die Schweizerische Bauzeitung nové pojetí v podobě hnutí neues bauen. V příspěvku uslyšíme o kontroverzních názorech z uvedeného období. Na první mezinárodní konferenci o moderní architektuře (CIAM) formuloval švýcarský rodák Le Corbusier strategii nové architektury, která vedla k přijetí modernismu a rozvoji autonomní funkcionalistické architektury ve Švýcarsku. Od té doby v zemi tomuto přístupu nic zásadně odlišného nekonkurovalo, a to až do roku 1932, kdy zpátečnický Alexandr von Senger představil principy „neues bauen“ jako trójského koně bolševismu. Po Sengerově emigraci do nacistického Německa prohlásil kunsthistorik a vydavatel časopisu Das Werk Peter Meyer čas manifestů za ukončený a funkcionalismus za současný moderní architektonický styl. V letech 1935 až 1939 architekti Sigfried Giedion a Alfred Roth spolu s Maxem Billem vyzdvihli demokratické hodnoty moderní architektury a postavili je do kontrastu s monumentální architekturou fašistického Německa.

Třetí část: „Heimat“ neboli „Landi“ styl: nesporný švýcarský kompromis

Styl Heimat nebo Landi, jak byl představen na Švýcarské národní výstavě v roce 1939 v Curychu, může být vnímán jako prolnutí švýcarských demokratických hodnot a moderní funkcionalistické architektury. Tento styl sjednotil švýcarský národ ve snaze zachovat neutralitu země na pokraji druhé světové války.

Čtvrtá část: Švýcarští architekti v globální vesnici

Herzog & de Meuron a Zumthor, dva typičtí představitelé mezinárodně uznávaných švýcarských architektů, dokazují, že internacionální přístup již dále není považován za kontroverzní.

Základní literatura:

Jacques Gubler, Nationalisme et Internationalisme dans l'architecture moderne de la Suisse. Lausanne 1975.

Katharina Medici-Mall, Das Landhaus Waldbühl von M.H. Baillie Scott. Bern 1979.

Elisabeth Crettaz-Stürzel, Heimatstil. Reformarchitektur in der Schweiz 1896–1914. Frauenfeld 2005.

Daniela Ball, „Form ohne Ornament“?, V : Kunst + Architektur in der Schweiz. GSK 4/2005.

Daniela U. Ball je ředitelkou historického muzea Burg Zug ve Švýcarsku. Je doktorkou v oboru historie a přes dvacet let se zabývá muzei vytvořenými z historických domů. Svůj výzkum zaměřuje především na období reformního hnutí, zejména pak architekturu a dekorativní umění v letech 1850 až 1945. Její zájem ale zahrnuje také dekorativní umění, hlavně keramiku a výrobky ze stříbra všech historických období. Od roku 2000 je členkou výboru ICOM-DEMHIST a od roku 2005 předsedkyní mezinárodního výboru ICOM pro Muzea v historických domech, DEMHIST.

DANA BOŘUTOVÁ

Jurkovič trochu jinak...

Jurkovičova tvorba v období mezi dvěma válkami jako diskuze tradicionalisty-inovátora s impulsy MoMo – aplikace primárně na stavebních bratislavských vil (pokračování v tématu „bydlení pro československého inteligenta“, které zahájil v Brně) s přihlédnutím k jiným stavebním typům zastoupeným v jeho díle této éry, pokud byla relevantní pro formování jeho koncepčních postojů a architektonického výrazu.

Doc. PhDr. Dana Bořutová, CSc. je historička umění, zaměřuje se na dějiny a teorii architektury 19. a 20. století. Od 1996 působí na Katedře dějin výtvarného umění Komenského univerzity v Bratislavě (2001–2009 vedoucí katedry), předtím pracovala v Ústavu dějin umění SAV, kde dosud působí na částečný úvazek, v letech 1995–1996 i v SNG.

DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ – IVETA ČERNÁ

Genius loci svahu nad lužáneckým parkem. K první vilové kolonii v Brně a k vile Tugendhat

Ve třicátých letech 19. století se začaly rýsovat kontury brněnské okružní třídy. Rozšíření města a následný stavební boom, nastartovaný zhruba o dvacetiletí později, vtiskl Brnu specifickou tvář, nápadně podobnou nedaleké Vídni. Nová urbanizace zasáhla také oblasti mimo centrum města. Vznikala průmyslová předměstí i rezidenční obytné čtvrti. Specifickým fenoménem v zámožnějších kruzích se staly vilové kolonie. Nejstarší z nich, odkud bylo panorama historického jádra na dohled, vznikla na svazích Černých Polí nad lužáneckým parkem. V letech 1860–1863 zde byly postaveny první vily, které navrhl a realizoval stavitel Josef Arnold podle urbanistického konceptu Heinricha von Ferstela, jednoho z hlavních architektů vídeňské Ringstrasse. Jejich stavebníky byli např. právě Josef Arnold či brněnský starosta Karl Giskra.

Na počátku 20. století doplnily zástavbu tohoto území rodinné a činžovní domy navržené a realizované především brněnským stavitelem Františkem Aloisem Dvořákem. K výjimečným objektům v této lokalitě patří Löw-Beerova vila, navržená v roce 1903 zřejmě vídeňským architektem Alexandrem von Neumannem, a vila Paula Himmelreicha z roku 1928 od rakouských architektů Karla Hofmanna a Felixe Augenfelda, žáků Adolfa Loose.

V letech 1929–1930 si dala na pozemku za rodičovskou Löw-Beerovou vilou postavit rodinný dům Greta Tugendhatová podle projektu německého architekta Ludwiga Miese van der Rohe. Tento dům, který vešel do dějin architektury jako jedna z nejvýznamnějších vilových staveb na světě, umocnil a završil genia loci tohoto území. Dispozice, hmotová skladba a tvarosloví, vedení světla, prostoru a exkluzivní materiály jsou hlavními atributy domu, který je především reprezentantem internacionálního

stylu. Tato mimořádná architektonická konfigurace zásadně vyčleňuje vilu Tugendhat z brněnského prostředí stylového pluralismu.

Přednáška je rozdělena na dvě části: první vilová kolonie v Brně (Dagmar Černoušková) a vila Tugendhat (Iveta Černá) a je doplněna bohatou obrazovou prezentací.

*PhDr. Dagmar Černoušková (*1965), absolventka dějin umění na Masarykově univerzitě v Brně. Do roku 2004 se věnovala stavebně-historickým průzkumům památek, jejichž výsledky pravidelně publikovala. Od roku 2005 působí v Muzeu města Brna ve Studijním a dokumentačním centru vily Tugendhat. Členka DOCOMOMO Czech, stipendijní pobyty ve Vídni, spolupráce na výzkumném projektu „Adolf Loos – dílo v českých zemích“ aj.*

*Ing. arch. Iveta Černá (*1963), absolventka fakulty architektury Vysokého učení technického v Brně a dějin umění na Masarykově univerzitě v Brně. Do roku 2002 pracovala na Památkovém ústavu v Brně a věnovala se problematice památkové péče v oblasti moderní architektury. Od téhož roku působí v Muzeu města Brna jako vedoucí vily Tugendhat. Členka ICOMOS, DOCOMOMO Czech a DOCOMOMO International – Section for Technology, účast na řadě mezinárodních konferencí, pedagogická činnost.*

NATASCHA DRABBE

Nový život pro domy avantgardních architektů

Natascha Drabbe se ve svém příspěvku zabývá několika příklady domů slavných architektů dvacátého století, které se v poslední době mění na muzea. Povinností celé společnosti je podle ní zajistit této části kulturního dědictví nový význam. Všichni známe domy Eamesových a Rietveldovy, ale rádi bychom zjistili, jakým způsobem dnes městská správa a příbuzní zacházejí s díly Eileen Gray či Jeana Prouvého? Drabbe se soustředí především na Van Schijndelův dům v Utrechtu (1992), který si v roce 1992 postavil sám architekt Mart van Schijndel. Spolu s nadací Mart van Schijndela zkoumá možnosti, jak zachovat stavbu v její původní podobě včetně interiéru, na míru vyrobeného nábytku a jeho designérského skvostu vázy Delta. Podrobně viz www.martvanschijndel.nl.

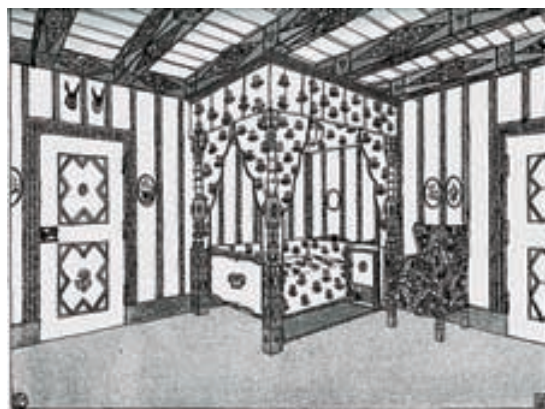
V Amsterdamu žijící Natascha Drabbe je nezávislá historička architektury, publicistka a konzultantka, jejímž současným zájmem je především moderní tvorba (www.ndcc.nl). Prostřednictvím nakladatelství NDCC Publishers nedávno vydala knihu „Amsterdamská Ermitáž“ pojednávající o přestavbě domu pro přestárlé ze sedmáctého století na mimořádně úspěšné muzeum, o kterou se zasloužila skupina Hans van Heerwijk Architecten. V práci „Forma podle vize“ popisuje dvě desetiletí tvorby architektonického studia Brandes en Meurs, zabývá se průmyslovým designem a mění se rolí designérů v globalizujícím se světě. Nevyhýbá se ale ani starším tvůrcům, o čemž přesvědčuje jako zakladatelka a prezidentka Nadace Marta van Schijndela, jejímž cílem je uchovat odkaz slavného architekta a designéra.

RAINALD FRANZ

Kultivovaný lidový styl. Josef Hoffmann a vila Otto Primavesiho v Koutech nad Desnou

Krátce po dokončení projektu paláce Stoclet v Bruselu, honosné, zámek připomínající stavby modernistického stylu, která byla dostavěna v roce 1911, oslovil Josefa Hoffmanna (1870–1956) olomoucký bankéř Primavesi. Chtěl navrhnout venkovské sídlo ve východomoravském regionu. Vila Primavesi postavená v letech 1913–1914 v roce 1922 vyhořela. Stala se „ukázkovým projektem lidového stylu“ Josefa Hoffmanna a Wiener Werkstätte zejména ve srovnání s tím, čeho architekt dosáhl v paláci Stoclet. Příspěvek se zaměřuje na kořeny

Hoffmannova stylu, který uplatnil a rozvinul ve Vile Primavesi, a odhalí současné pohledy kritiků na budovu. Zabývá se pojetím „lidového umění“ v rámci Vídeňské moderny.

Rainald Franz, MA, PhD., zástupce ředitele knihovny a tištěných sbírek MAK – Rakouského muzea užitého a současného umění ve Vídni. Je autorem řady výstav a publikací o Vídeňské moderně, Josefu Hoffmannovi, Gottfriedu Semperovi, Adolfu Loosovi. Působí na vídeňské univerzitě a Univerzitě užitého umění ve Vídni. Zabývá se historií ornamentu. Od roku 2007 zastává funkci předsedy ICOM-ICDAD.

ALFRED P. HAGEMANN

Palác Schönhausen v Berlíně – socialistická reprezentační budova na pomezí „národní tradice“ a internacionálního stylu“ v letech 1949–1990

Palác Schönhausen, elegantní rokokové letní sídlo pruské královny Alžběty Kristýny, se liší od původních královských pruských paláců tím, že se z něj ve dvacátých letech dvacátého století nestalo muzeum. Mimořádného docenění svého historického významu se dočkal až v druhé polovině 20. století.

V roce 1949 se stal oficiálním sídlem prvního prezidenta Německé demokratické republiky a v letech 1964 až 1990 byl využíván jako reprezentativní apartmá pro zahraniční návštěvy. Takto palác hrál hlavní roli při zviditelňování východoněmecké vlády. Proto se představitelé Nadace pruských sídel a zahrad rozhodli, že zachovají a zpřístupní hlavní dobové interiéry Schönhausenu.

V současnosti je Schönhausen posledním místem, kde můžete spatřit reprezentativní prostory někdejších nejvyšších východoněmeckých státníků.

V duchu tématu konference „Národní-mezinárodní. Architektura a interiéry dvacátého století v uměleckém a politickém kontextu.“ se příspěvek zaměří na střídání modernistického (mezinárodního) a tradičního (historizujícího) stylu v interiérech Schönhausenu. V roce 1949 byli o návrh interiéru paláce coby reprezentativního prezidentského sídla požádáni modernisté z hnutí Bauhaus. Avšak už v raných padesátých letech převládla v NDR stalinistická doktrína „národních tradic“, kterou doprovázel ostrý

boj s „formalismem“ moderního umění. Výsledkem byla následná proměna sídla v duchu neorokokových forem. Po Stalinově smrti došlo k dalšímu zásadnímu obratu zpět k internacionálnímu stylu: vzniklo zde moderní apartmá pro státní a vládní hosty. Poslední proměna proběhla v sedmdesátých letech – nový obdiv k Prusku vyústil v opětovnou neorokokovou úpravu.

Schönhausen unikátním způsobem odráží vliv politiky na architekturu a umění v polovině 20. století. V kontextu poválečného Německa dokládá, jak mohou být modernistické stejně jako tradiční formy umění využívány k podpoře pravicových či levicových východisek v politice.

Dr. Alfred P. Hagemann (1975) vystudoval dějiny umění a anglický jazyk na Univerzitě Martina Luthera v Halle nad Sálou a Technickou univerzitu v Berlíně (MA, 2001). Práce na záchraně památek ve Velké Británii (2001/2002). Disertační práce na téma Wilhelmine von Lichtenau, významná protagonistka raného pruského klasicismu (2005). Od roku 2005 pracuje v Nadaci pruských paláců a zahrad Berlin-Brandenburg; kurátor výstavy v Paláci Schönhausen, která byla zahájena v prosinci minulého roku.*

DANIELA KARASOVÁ

České kubistické interiéry a jejich význam v národním a mezinárodním měřítku ...

Nábytkové soubory odjakživa byly nedílnou součástí mnoha původních domů; v některých z nich byla později zřízena muzea věnovaná jejich slovným stavitelům či uživatelům. Český kubismus, inspirovaný kubismem francouzským, zasáhl v letech 1909–1920 prostřednictvím tvorby několika českých architektů i do architektury a užitého umění (jedná se o jedinečný fenomén nejen v Evropě, ale na celém světě). Příspěvek se zabývá některými z těchto interiérů (domů), dochovanými v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze, a jejich výstavními prezentacemi v zahraničí (např. CubiCZmus ve Wagner Postsparkasse, Vídeň 2009).

PhDr. doc. Daniela Karasová, CSc. je vedoucí kurátorkou sbírky kovů, nábytku, hodin a designu Uměleckoprůmyslového museu v Praze. Současně působí jako vysokoškolská pedagožka. Významná je i její publikační činnost v oborech designu, interiérů a nábytku (např. Architekt Jan Kotěra – Interiérová a nábytková tvorba).

TIMO KEINÄNEN

Hvitträsk – domov jako umělecké dílo

Hvitträsk, komplex tří vil, svého druhu ateliérové studio svých tvůrců, byl vytvořen trojicí architektů: Geselliem, Lindgrenem a Saarinenem v letech 1902—1903. Patří k nejpozoruhodnějším stavbám národně-romantického směřování (stylu) ve finské architektuře. Všichni tři architekti na sebe významně upozornili již zmlada – návrhem Finského pavilonu na Světové výstavě v Paříži v roce 1900. Hvitträsk se nachází přibližně třicet kilometrů od Helsinek, na zalesněném hřebenu hor, daleko od civilizace a městské kultury. Budování domů v lůně neposkvrněné přírody bylo v té době ve Finsku mezi mladými umělci velmi módní. Slavný skladatel Sibelius si například postavil vilu Ainola v Tuusule, zatímco malíř Akseli Gallen-Kallela vybudoval svůj dřevěný dům-ateliér v Ruovesi. Stavby se vyznačují výraznými znaky typickými pro finskou venkovskou architekturu, nechybí detaily charakteristické pro dřevěné stavby ve Švýcarsku a Norsku ani rysy zdobící anglická venkovská

sídla. Nepřehlédnutelný je také vliv rukopisu architektů Voyseye a Baillieho Scotta. Hvitträsk je, řečeno s mírnou nadsázkou, anglické sídlo ve finském stylu, zdařilá ukázka šťastné kombinace národních a mezinárodních vlivů.

Historik umění Timo Keinänen je od roku 1990 ředitelem archivu Muzea finské architektury. Píše o finském umění a architektuře, jeho příspěvky a recenze najdete v odborných publikacích. Zabývá se například tvorbou designéra Alvara Aalta.

PETR KRAJČI

Rodinný dům architekta Otto Rothmayera v Praze-Střešovicích

Architekt Otto Rothmayer, žák a blízký spolupracovník Josipa Plečnika, postavil v pražských Střešovicích – nedaleko od Pražského hradu – na přelomu 20. a 30. let minulého století dům pro sebe a svou rodinu. Zahrada a interiér skromné dvouposchodové stavby jednoduchých forem jsou známy z fotografií Josefa Sudka, neopakovatelnou atmosféru domu i zahrady záběrů uchránil do dnešních dnů jeho syn Jan. Po dlouholetém úsilí Národního technického muzea a Uměleckoprůmyslového muzea byl dům odkoupen Galerií hlavního města Prahy, která s těmito pražskými institucemi a v duchu synova pietního přístupu připravuje citlivou obnovu stavby i zahrady a vytvoření domu-muzea, věnovaného životu a dílu architekta a jeho ženy Boženy Rothmayerové, známé textilní výtvarnice, ale také malé umělecké komunitě, která se zde v 50. a 60. letech scházela. Příspěvek shrnuje základní myšlenková a technická východiska této obnovy a jim odpovídající prezentační formy.

Ing. arch. Petr Krajčí (1955), absolvent Fakulty architektury Českého vysokého učení technického v Praze. Kurátor sbírek architektury v Národním technickém muzeu v Praze, historik architektury se zaměřením na českou tradicionalistickou architekturu 20. století a architektonický disent. Autor a spoluautor řady architektonických výstav a expozic.

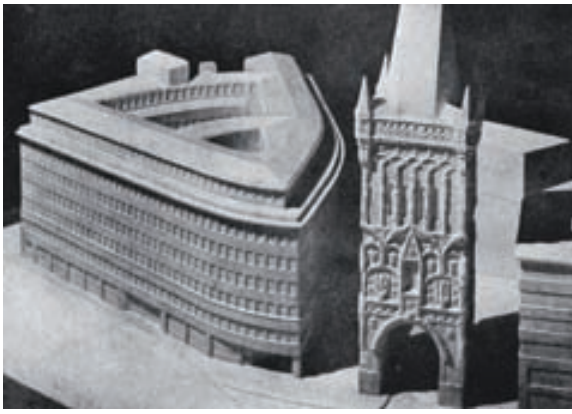

LENKA KUDĚLKOVÁ

Na dílem architekta Ernsta Wiesnera.

Nerealizované projekty z meziválečného období

Vzhledem ke stále vzrůstajícímu zájmu o Wiesnerovo architektonické dílo, který začal v pozdních dvacátých letech 20. století a trvá až do současnosti, by se mohlo zdát, že tvorba tohoto umělce je již dostatečně analyzována a zařazena do kontextu brněnské i československé moderní architektury. Podrobné studium, kterému se autorka příspěvku v rámci grantového projektu „Výzkum a odborné zhodnocení díla architekta Ernsta /Arnošta/ Wiesnera (1890–1971) v letech 1919–1939“ před časem věnovala, však odhalilo ještě řadu rozmanitých nesrovnalostí či dokonce „bílých míst“ v poznání jeho díla. Mnohá z nich při značně mezerovité grafické a písemné dokumentaci Wiesnerových prací zůstávají stále nejasná. Na druhé straně však tento výzkum odkryl četné neznámé skutečnosti, týkající se jak architektonické tvorby, tak i jeho životních osudů, a to na základě obsáhlé, odborné veřejnosti dosud neznámé

korespondence, uložené v archivu Technische Universität Wien, kterou si architekt od čtyřicátých let 20. století až do své smrti vyměňoval se svými celoživotními přáteli, manželi Wilhelmine Pfannovou-Ohmannovou a Hansem Pfannem z Vídně. Z ní i z dalších pramenů lze doplnit soupis Wiesnerova díla především o mnohé nerealizované práce a alespoň částečně pochopit překvapivé změny v jeho názorech na architekturu, které v posledních letech jeho života vyústily v téměř úplné odmítnutí všeho nového a moderního.

*PhDr. Lenka Kudělková (*1958) vystudovala vědy o výtvarném umění na FF UJEP v Brně, pracuje v Muzeu města Brna, od r. 1985 jako kurátorka oddělení architektury a urbanismu, specializuje se zejména na historii brněnské meziválečné architektury. Je autorkou či spoluautorkou řady výstav, např. Brněnská architektura 1919–1939, součást výstavy Výtvarná kultura Brna 1918–1939 (MG v Brně), Architekt Bohuslav Fuchs 1895–1972 (Dům umění města Brna, Praha, Berlín), expozice O nové Brno – brněnská architektura 1919–1939, Architekt Ernst Wiesner 1890–1971 nebo Zmizelý svět brněnských kaváren (Muzeum města Brna).*

DAMJAN PRELOVŠEK

Národní a mezinárodní v tvorbě Josipa Plečnika

Slovinský architekt Josip Plečnik (1872–1957) se s otázkou národní architektury setkal na škole Otto Wagnera ve Vídni. Jeho národní tvorba však v žádném případě nespočívala v prostém kopírování lidových motivů. Za národní Plečnik považoval způsob vnímání umění, jeho zvláštní proporce, skladbu, rytmus. Vycházel z antiky (podobně jako Wagner), zejména z umění Etrusků. Poté, co na Uměleckoprůmyslové škole v Praze odešel do důchodu profesor Alois Dryák, převzal jeho předmět o tvarosloví kovu a začal intenzivně studovat umění Etrusků, kteří v období antiky v jeho zpracování vynikali. Plečnikovi připadal jejich způsob tvorby velmi blízký. Zdálo se mu, že mezi slovinským a etruským uměním existuje těsnější vazba. Došel k úvaze, že Etruskové jsou předchůdci Slovinců. Příliš o této myšlence nemluvil, ale jeho práce jsou plné motivů odkazujících na tvorbu prvních obyvatel Apeninského poloostrova. V jistém smyslu považoval Plečnik umění starého Říma za staroslovinské lidové umění. Odkaz antiky v jejích mnoha podobách měl pro Plečnika i další význam. V návaznosti na její humanistické tradice viděl možnost, jak vzdorovat internacionalistickým tendencím moderního umění. Jeho architektura je nadčasová a zabývá se základními kompozičními problémy, které jsou aktuální i dnes.

*Damjan Prelovšek (*1945) je historik architektury, ředitel Institutu dějin umění Slovinské akademie věd, Ředitelství pro kulturní dědictví Ministerstva kultury Slovinské republiky. Je členem Evropské akademie věd a umění. Zabývá se především dějinami slovinské architektury a umění nového věku, zvláště dílem architekta Josipa Plečnika. V letech 1998–2002 působil jako velvyslanec Republiky Slovinsko v České republice.*

ADRIANA PRIATKOVÁ

Čeští architekti v architektuře Košic meziválečného období

Pro architektonický vývoj Košic je charakteristický kosmopolitní vývoj. Jednak to vyplývá z přirozené struktury obyvatelstva města, kde po staletí vedle slovenského obyvatelstva žili v relativní shodě Němci, Maďaři či Židé, dále z daného historického faktu společného státu Rakouska–Uherska, kde Košicím nejbližší kulturní centrum Budapešť na své Vysoké škole technické umožnilo studium nejedné architektonické osobnosti působící profesně právě v tomto městě hlavně před rokem 1918, ale i po něm. Blízkost hlavního města Uherska navíc skýtala možnosti seberealizace budapeštským architektům. Po roce 1918 dostali velký prostor i čeští architekti, jejichž tři nejvýznamnější díla byla vyhlášena za národní kulturní památky (architekt Josef Polášek, Miroslav Kopřiva, Rudolf Brebta...atd.).

Ing. arch. Adriana Priatková působí jako odborná asistentka na Katedře architektury Fakulty umění Technické univerzity v Košicích. Kromě pedagogické činnosti na fakultě se od roku 2000 věnuje výzkumu meziválečné architektury Košic. Výsledky tohoto výzkumu publikuje v odborných časopisech a na vědeckých konferencích. V letech 2006–2008 zástupkyně vedoucího vědecko-výzkumného projektu VEGA č. 1/3292/06: Architektura Košic meziválečného období (1918–1945).

SUSANNE STACHER

Od grandhotelu k horské chatě – Alpský mýtus

Turistická architektura v Alpách na rozcestí oblastních a mezinárodních vlivů

Turistická architektura v Alpách byla od samého počátku mezinárodní fenomén, neboť se vyvíjela pod přímým vlivem městských obyvatel z různých částí Evropy, kteří sem mířili za exotickým odpočinkem. Nevyvinula se tedy primárně z oblastních stavebních stylů, nýbrž jako styl „na zakázku“, který se rychle

šířil po celé oblasti hor. Napětí mezi místními a nadnárodními vlivy často vedlo ke vzniku doktrinářských extrémů, které sloužily i politickým účelům; dodnes jde o mimořádně citlivé téma. V přednášce se bude mluvit o městských návštěvnících Alp, kteří sem míří za odpočinkem v lůně divoké přírody. Sigmund Freud o podobných fantazijních představách mluví v souvislosti s únikem před omezující realitou. Michel Foucault definuje turistické vesnice jako místa „realizované utopie“, které označuje slovem „heterotopie“; tedy lokality zásadně odlišné od okolního prostředí a to ve smyslu časovém, prostorovém a funkčním. Podle Susanne Stacher je možné na veškerý turistický ruch nahlížet jako na jev pevně usazený mezi Freudem a Foucaultem, přičemž při formování Alpského mýtu není možné zanedbat ani vliv Nietzscheho. Jejím cílem bude prozkoumat různé důsledky zmíněného mýtu.

Architektka Susanne Stacher v současné době pracuje na disertační práci "Turistická architektura v Alpách, mezi regionalismem a utopií" na Univerzitě užitého umění ve Vídni (s Liane Lefaivreovou) a na Univerzitě Versailles. Současně vyučuje architekturu ve Versailles a Štrasburku, přispívá do několika odborných časopisů a pracuje jako nezávislá architektka v Paříži.

MARTINA STRAKOVÁ

Národní nebo mezinárodní? Vlastní vila Dušana Jurkoviče v Brně

Roku 1946 byl v tehdejší Československu udělen poprvé titul Národního umělce. V oboru výtvarného umění jej získal architekt a designér Dušan Jurkovič (1868–1947). Je jedním z neznámějších architektů v Česku a na Slovensku, paradoxně jeho práce téměř vůbec nejsou známé za hranicemi těchto států. Stavba vlastní vily (1906) na okraji Brna měla ve své době zcela zásadní význam. Snoubí prvky britské a vídeňské modernistické architektury s formami převzatými z lidového prostředí, měla na svou dobu velmi progresivní konstrukci s korkovým pláštěm a technické vybavení. Jurkovič usiloval o představení této budovy veřejnosti a podobně jako v Darmstadtu po dokončení dům otevřel a pod záštitou Klubu přátel umění zde uspořádal vlastní výstavu. Brněnské veřejnosti umožnil seznámit se s nejnovějšími proudy v evropské architektonické tvorbě.

Martina Straková vystudovala dějiny umění a historii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se dějinami a teorií interiérové tvorby se specializací na počátek 20. století, dějinami sběratelství. Pracuje v Moravské galerii v Brně jako kurátorka sbírky nábytku.

JINDŘICH VYBÍRAL

Domov a modernita

Příspěvek se zabývá koncepcí „interiority“ v díle vídeňského architekta Leopolda Bauera (1872–1938). Na příkladě brněnské vily Karla Reissiga (1901–1903) analyzuje vzájemný vztah praktických funkcí a estetických aspektů, jakož i myšlenková poselství ztělesněná v Bauerově osobní verzi „anglického domu“. Příspěvek ukazuje, v čem spočívá jedinečnost této stavby, ale také jak se v jejích formách prosazují hlavní principy reformy bydlení z přelomu století. Obytný dům v pojetí mladého Bauera představoval vysoce praktickou a funkcionální doménu, bezvadně sloužící mechanismus, skýtající všechny atributy západního pojmu komfortu. Tento raně modernistický přístup je pak konfrontován s „interioritou“ Bauerových vil ze dvacátých let 20. století, které proti ideálu domu-stroje stavějí tradiční hodnoty útulného domova.

Jindřich Vybíral je historik architektury. Působil na pedagogické fakultě v Ostravě a v Národní galerii v Praze. Od roku 1996 vyučuje na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. V letech 1997-2002 byl prorektorem VŠUP. Zabývá se tématem středoevropské architektury v 19. a 20. století, především modernou. Vydal řadu studií a knižní publikace *Zrození velkoměsta*, *Století dědiců a zakladatelů*, *Česká architektura na prahu moderní doby*, *Mladí mistři*.

LYNDA S. WAGGONER

Fallingwater: Reakce Franka Lloyd Wrighta na mezinárodní styl

Dům Fallingwater postavený přes vodopád (1934–1937), podle něhož nese jméno, je odvážnou stavbou na konzolách z armovaného betonu, který doplňuje sklo a ocel v kombinaci s přírodními materiály – místním kamenem a dřevem. Jde o unikátní a vyhlášenou stavbu moderní architektury jedinečně začleněnou do přírodní scenérie. Domem Fallingwater Frank Lloyd Wright (1867–1959) oživil mnohé myšlenky, které ho provázely v průběhu kariéry, ale dovedl je dokonce ještě dál použitím čistších a vytříbenějších forem mezinárodního stylu, v němž se projevuje jeho zaujetí pro strukturálně odvážná řešení a láska k přírodě. Výsledkem je jedinečná a nenapodobitelná stavba dotvářející krajinu. Přednáška se zabývá nejslavnějším Wrightovým venkovským domem a jeho významem v modernistickém hnutí dvacátého století.

Lynda S. Waggoner, viceprezidentka společnosti památkové péče *Western Pennsylvania Conservancy* a ředitelka muzea *Fallingwater*, je spojena s mistrovským dílem Franka Lloyd Wrighta od chvíle, kdy zde jako středoškolačka prováděla turisty. V současné době je všeobecně považována za jednu z největších odbornic na dům. „Lynda Waggoner rozumí Fallingwateru jako málokterý současník...je přímou vazbou na rodinu Kaufmannových a nepřímo je spojena se samotným Wrightem,“ napsal Robert Bailey, člen Americké společnosti architektů, v kritickém článku pojednávajícím o knize L.S. Waggoner „*Fallingwater: Frank Lloyd Wright's Romance with Nature*.“ Lynda Waggoner studovala architekturu na univerzitě v Kentucky a kunsthistorii v Pittsburghu, kde absolvovala z dějin umění a antropologie. Je držitelkou řady ocenění včetně „*Wright Spirit Award*“ udělovanou společností *Frank Lloyd Wright Building Conservancy* za zásluhy o záchranu Wrightových budov. Dále je nositelkou Zlaté medaile Americké společnosti architektů (Pittsburgh) a čestnou přednášející *Frick Fine Arts School of Art History and Architectural Studies* pittsburghské univerzity. Přednáší na mnoha místech včetně *Getty Museum* v Los Angeles a v *National Building Museum* ve Washingtonu.

Inside Out: Zahrada Jana Kotěry a její anglická inspirace

Jan Kotěra je skloňovaným jménem v české historiografii architektury, ale poměrně málo pozornosti bylo věnováno jeho zahradní architektuře, kterou si zvláště v případě raných realizací navrhoval sám. Pokusím se představit jeho koncepci „zahradního interiéru“ v návaznosti na hnutí Arts and Crafts, jímž se, opět především v rané tvorbě, hojně inspiroval.

Ladislav Zikmund–Lender vystudoval dějiny křesťanského umění na Karlově Univerzitě v Praze a svou činností se věnuje především umění a architektuře 19. a 20. století, genderu jako teoretické metodě a současnosti a perspektivám prezentace umění a architektury. Je autorem výstavy Žena a secese a k ní vyšlého katalogu, je editorem každoročního sborníku Gender a umění 19. století. Vedl kurz Gender v umění pro katedru estetiky a dějin umění FF JČU v Českých Budějovicích a studijní antologii textů k tomuto kurzu, přispívá externě do e-architekt.cz, je šéfredaktorem obrazar.com.

BRNO

Vila Tugendhat (1928–1930)

Architekt: Ludwig Mies van der Rohe

Černopolní 237/45, Brno

www.tugendhat.eu

Vila navržená a postavená v letech 1928–1930 pro manžele Gretu a Fritze Tugendhatovy je jedním z nejvýznamnějších děl architekta Ludwiga Miese van der Rohe a základní dílo funkcionalistické architektury. Slouží jako jedinečný příklad práce s prostorem. Jedná se o stavbu mezinárodního významu jak svým architektonickým řešením, tak účelným použitím často až exotických materiálů v interiéru. Zároveň byla vila už ve své době odrazem společenské situace země. Příslušníci rodiny předních brněnských textilních průmyslníků a filantropů vystavěli tento luxusní šperk moderní architektury nad městem, jehož architekti snili o moderním bydlení pro masy. Majitelé však museli kvůli změně politické situace dům krátce před vypuknutím války opustit. Další využití stavby bylo úzce spojené s politickým dním.

Vila byla od 1. července 2004 do 31. prosince 2009 zpřístupněna veřejnosti. Během této doby probíhaly práce na přípravě rekonstrukce, která byla na počátku roku 2010 zahájena. Vila je od roku 2001 zapsána v seznamu UNESCO.

Vila Tugendhat je ve správě Muzea města Brna.

Vlastní vila Dušana Jurkoviče (1906)

Jana Nečase 2, Brno-Žabovřesky

www.moravska-galerie.cz

Britský koncept vily s centrální schodišťovou halou použil roku 1906 architekt Dušan Jurkovič jako výchozí pro stavbu své vlastní vily v Brně. Užitím prvků lidové architektury a moderny zakotvil toto dílo pevně v oblasti střední Evropy. Vnější romantický plášť budovy ukrývá na svou dobu velmi progresivní konstrukční řešení a technické vybavení (dřevostavba opláštěná omítaným korkem vybavená horkovzdušným topením, elektřinou vyráběnou vlastním agregátem, plynovým rozvodem). Po svém dokončení architekt uspořádal ve vile výstavu, která měla za úkol představit dům jako vzor moderního bydlení.

Vila byla roku 2006 zakoupena do správy Moravské galerie v Brně. V roce 2007 probíhal rozsáhlý stavebně-historický průzkum. 1. července 2009 byla zahájena rekonstrukce domu pro potřeby muzejního provozu, dokončena by měla být v létě roku 2010. Pro veřejnost bude zpřístupněna s muzejní instalací a prostorem pro krátkodobé výstavy na jaře 2011.

Jurkovičova vila je ve správě Moravské galerie v Brně.

Památník Leoše Janáčka (1910)

Stavitel: Alois Horák

Smetanova 14, Brno

www.mzm.cz

Leoš Janáček vyučoval v Brně na varhanické škole. Roku 1908 pro její potřeby získal tzv. Chleborádovu vilu nedaleko centra. Na jejím pozemku o dva roky později nechal pro svou rodinu postavit místním stavitelům drobný domek. Eklektická budova vybavená historizujícím nábytkem používaným v předchozích Janáčkových bytech stojí v opozici vůči progresivní Janáčkově hudbě. Velmi konvenční interiér doplněný tu a tam zajímavějšími díly Janáčkových přátel byl v roce 2004 rekonstruován a prostory, jejichž vybavení se nedochovalo, byly proměněny v expozici představující umělcův život a dílo.

Památník je ve správě Moravského zemského muzea v Brně.

LUHAČOVICE

Východní Morava – krajina snů a vizí

Lázně Luhačovice „Nová slovanská metropole“ (1901–1903)

Architekt: Dušan Samo Jurkovič

www.lazneluhacovice.cz

Luhačovice poslouží jako příklad užití neovernakulární architektury jako manifestu politické příslušnosti. Architekt Jurkovič spojil prvky regionální karpatské lidové tvorby s dekorativními principy secese a vlivy hnutí Arts and Crafts a vytvořil originální a vnitřně soudržný nový architektonický koncept města, které se mělo stát centrem slovanského společenského života. Na jeho dílo navázali v průběhu 20. století další architekti. Lázeňské město je svého druhu muzeem architektury 20. století. Prohlédneme si kolonádu a domy Chaloupku, Jestřebí, Společenský dům a Jurkovičův dům.

ZLÍN

„Město Tomáše Bati“

Správní budova firmy Baťa „21“ (1937–1938)

Architekt Vladimír Karfík

třída Tomáše Bati 21, Zlín

www.kr-zlin.cz

Vrcholné dílo československé konstruktivistické architektury. Ve své době byla správní budova firmy nejvyšší stavbou v tehdejší Československu a druhou nejvyšší v Evropě. Dotvářelo ji nadstandardní technické vybavení, vzduchotechnika, sítě, unikátní ředitelská kancelář Jana A. Baťy umístěná ve výtahu. Otevřené kancelářské prostory patřily k prvním „open space“ kancelářím v Československu. Budova je ukázkou propojení úřední budovy s muzeem (je sídlem úřadu Zlínského kraje a zároveň je otevřena návštěvníkům).

„Vila pro cestovatele“ Miroslava Zikmunda (1953, úprava starší vily)

Architekt Zdeněk Plesník

Žlebová 2894 Zlín

V době, kdy architekturu východní Evropy ovládl socialistický realismus, vznikaly ve Zlíně pozoruhodné stavby architekta Zdeňka Plesníka. Vila pro cestovatele Miroslava Zikmunda je jedinečným příkladem domu, který svou formou držel krok se soudobou západoevropskou architekturou a v interiéru, díky účasti designéra Miroslava Navrátila, dokonce předjímal řešení, která se posléze objevila např. v tvorbě Charlese a Ray Eamesových. Tento Gesamtkunstwerk československé poválečné moderny se díky příkladné péči majitele zachoval dodnes. Roku 2007 byl zapsán na seznam kulturních památek české republiky. Dům je v soukromém majetku.

BRTNICE

Rodný dům Josefa Hoffmanna v Brtnici (1907, úprava barokní stavby)

Architekt Josef Hoffmann

náměstí Svobody 263, Brtnice u Jihlavy

www.moravska-galerie.cz

Dům uprostřed malého moravského města sloužil Josefů Hoffmannovi jako útočiště. Barokní dům architekt po smrti rodičů upravil na své letní sídlo. Interiéry vymaloval a zařídil podle nejmodernějších vídeňských trendů, zároveň ale v některých místnostech ponechal původní nábytek po rodičích a postupně ho doplňoval kusy ze své sbírky ve Vídni. Právě ve specifickém kontextu Brtnice, kde se setkávala šlechtická kultura rodu Collalto obývajících od poloviny 17. století brtnický zámek s lidovým prostředím podzámčí, se odhaluje jedinečná tvorba Josefa Hoffmanna, ve které v harmonické souhře nalézáme prvky lidové kultury i vlivy mezinárodního stylu.

Rodný dům Josefa Hoffmanna byl po rekonstrukci znovuotevřen roku 2004. Od roku 2006 jeho odbornou správu zajišťuje Moravská galerie v Brně, v roce 2009 byla ve spolupráci s MAK–Rakouským muzeem užitého a současného umění ve Vídni otevřena nová stálá expozice Josef Hoffmann. Inspirace. Muzeum Josefa Hoffmanna je společným pracovištěm MG a MAK.

LIBODŘICE

Vila Adolfa Bauera (1912–1914)

Architekt Josef Gočár

Libodřice u Kolína

www.nck.cz

Mezinárodní výtvarný styl kubismus se v české kotlině přetavil i do architektonického stylu, který se svým způsobem stal výrazem národní svébytnosti. Tento pocit přejímali i příslušníci střední vrstvy. Velkostatkář Adolf Bauer si vybral jednoho

z nejvýznamnějších českých architektů své doby Josefa Gočára, aby pro něj vytvořil návrh vily. Kubistický skvost se uchoval do dnešních dnů. Interiéry, které však Gočár nezařizoval, se nedochovaly. Budova proto v současnosti získává novou náplň jako muzeum kubismu a představuje kubistický nábytek získaný z jiných interiérů. Doplňuje jej kolekce kubistické keramiky.

Budovu provozuje Nadace českého kubismu, která dům od roku 2005 postupně rekonstruuje. V letošním roce proběhnou poslední úpravy a návštěvníci exkurze spatří jako první dokončené dílo.

Vila je ve správě Nadace českého kubismu.

PRAHA

Müllerova vila (1928–1930)

Architekt Adolf Loos

Nad Hradním vodojemem 14, Praha

www.mullerovavila.cz

Svůj „nejkrásnější“ dům postavil architekt Adolf Loos na sklonku života v Praze. Stavební podnikatel František Müller ho požádal o návrh reprezentativní vily. Dům je jedinečný v míře důslednosti práce s prostorem tzv. Raumplanu. Právě zvládnutí prostoru považoval Loos za nejdůležitější úkol architekta. V takto vybudovaném interiéru uplatňoval osvědčené návrhy nábytku, především se obracel k anglickým viktoriánským formám, příležitostně i hlouběji do historie. Dosáhl tak nadčasové a nadregionální formy.

Müllerovu vilu spravuje Muzeum hlavního města Prahy. V roce 1995 byla prohlášena národní kulturní památkou. V letech 1998–2000 zde proběhla rekonstrukce.

